

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Orgaanroof [Review of: V. Campion-Vincent (2005) Organ Theft Legends]

Meder, T.

published in
cULTUUR
2006

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Meder, T. (2006). Orgaanroof [Review of: V. Campion-Vincent (2005) Organ Theft Legends]. *cULTUUR*, 2(4), 144-147.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

ook de gelegenheid te baat om zijn onderzoek te populariseren. In dat verband stelde hij in 2006 *Populaire televisie: essays* samen, een werkje dat dankzij de opvallende kافت ook als het Roze Boekje kan worden geklasseerd. *Populaire televisie* is een bundeling van korte beschouwingen en essays, die de auteur als twintig hoofdstukken presenteert. Sommige van deze bijdragen werden eerder gepubliceerd als opiniestukken in de Vlaamse pers, andere recycleren stukjes uit *De verbeelde gemeenschap* of bieden een korte introductie tot internationaal onderzoek naar bijvoorbeeld 'soaps' of 'reality television'. *Populaire televisie* wil, in tegenstelling tot *De verbeelde gemeenschap*, geen originele bijdrage tot het televisieonderzoek in/over Vlaanderen vormen. De roze draad wordt gevormd door de drie statements die Dhoest op de rug van het boek liet afdrukken: 'Televisie is belangrijk', 'Televisie is complex' en 'Populaire televisie kan ook goed zijn'. De auteur heeft, zoals die stellingen illustreren, een missie: duidelijk maken dat onderzoek naar populaire televisie legitiem is en niet kan of mag worden afgedaan als cultuurpopulisme. Wie hiervan al overtuigd is, vindt in het boekje weinig nieuws. Wie niet met het onderzoeksterrein vertrouwd is – en juist daarom tot het doelpubliek van deze publicatie behoort – vindt grasduinend

in de hoofdstukjes wel stof tot nadenken. Opvallend is dat het in vele hoofdstukken uiteindelijk opnieuw draait om de representaties, bijvoorbeeld in korte beschouwingen over het problematische realiteitsgehalte van 'reality television' of over de representatie van homoseksualiteit in programma's als *De heren maken de man* (*Queer Eye for the Straight Guy*).

Roel Vande Winkel, Gent

Orgaanroof

Véronique Champion-Vincent, *Organ Theft Legends* (Jackson: University Press of Mississippi, 2005) XII + 236 pagina's, ISBN 1578065933. Originele titel *La légende des vols d'organes*. Vertaald in het Engels door Jacqueline Simpson.

In Iran is het legaal om een nier te verkopen en te kopen. De handel wordt echter via de staat gereguleerd: de donor en de patiënt ondergaan allerlei tests en uiteindelijk komen ze ook met elkaar in contact, onderhandelen ze over de definitieve prijs van het orgaan en gaan ze samen de operatiekamer in. De donors moeten tussen de 23 en 34 jaar oud zijn. Voor een nier wordt in Iran momenteel gemiddeld zo'n 1200 Britse ponden betaald. Het systeem is een uitkomst voor Iraanse nierpatiënten die de kosten kunnen betalen. Vooral aan de donorkant komen de meer tragische kanten van het systeem naar voren: de gezonde jonge donors zijn berooid, kunnen hun familie niet onderhouden en zijn wanhopig. Eén en ander werd duidelijk in de recente, indringende BBC2-documentaire *Kidneys For Sale*, geregiseerd door Nima Sarvestani (uitgezonden op 31 oktober 2006).

Het is al langer bekend dat ook in India organen legaal worden verhandeld. In dit land worden nieren

eveneens regelmatig uit pure armoede verkocht. In de meeste landen is handel in organen echter verboden. In juli 2006 werd bekend dat in China gevangenen leden van de Falung Gong-beweging onvrijwillig beroofd zouden worden van hun organen. Het rapport van David Kilgour en David Matas baseert zich evenwel louter op verklaringen, niet op zelf vastgestelde feiten. Wel is zeker dat in China de organen van ter dood veroordeelden worden verhandeld na hun executie.

Voor een orgaan als een nier geldt dat deze snel getransplanteerd moet worden. De donor-nier moet bovendien bij de patiënt passen, anders stoot het lichaam hem af. Voor transplantatie van een nier is altijd een gespecialiseerde kliniek en een operatieteam van zo'n vijftien mensen nodig. Er zijn echter 'onderdelen' van het lichaam die na overlijden wat langer goed blijven, zoals botten en huid. In september 2006 werd bekend dat de Amerikaanse begrafenisondernemer Michael Mastromarino was gearresteerd omdat hij illegaal botten van overledenen verhandelde en de botten in het dode lichaam had vervangen door pvc-buizen.

Het bestaan van legale orgaanhandel en zelfs bepaalde vormen van illegale orgaanroof valt derhalve niet te ontkennen. Maar in de meeste gevallen van onvrijwillige en illegale

orgaanroof hebben we te maken met wilde en onmogelijke geruchten. Hier betreden we het terrein van de moderne sage. In Frankrijk is dit bij uitstek het werkterrein van de antropologe Véronique Champion-Vincent. De reden dat haar Franstalige studie over *La légende des vols d'organes* vertaald moest worden in het Engels, is dat het nu al een regelrechte klassieker is: iedere serieuze wetenschapper die zich bezig houdt met geruchten en moderne sagen moet in staat zijn om kennis te nemen van deze uitmuntende studie. Dat ik het boek kwalificeer als een uitmuntende studie geeft meteen al aan, dat ik er inhoudelijk weinig op aan te merken heb. Op voorbeeldige wijze behandelt Champion-Vincent de Europese orgaanroof-verhalen, alsmede de Zuid-Amerikaanse verhalen over diefstal van nieren en ogen, en de vermeende pogingen van rijke westerlingen om kinderen te ontvoeren of te adopteren ten behoeve van orgaantransplantatie. In Zuid-Amerika leidde de massa-hysterie zelfs (bijna) tot lynchpartijen. Champion-Vincent bespreekt de verhalen in hun sociale, politieke en etnische context, en toont hoe onder meer de kloof tussen arm en rijk kan leiden tot een diepgeworteld wantrouwen ten aanzien van de elite. Bovendien zijn verdwijningen en ontvoeringen uit politieke of economische motieven bepaald

geen onbekende verschijnselen in Zuid-Amerika. Champion-Vincent laat zien dat verschillende westerse documentaires, waaronder de onderscheiden *Voleurs d'organes* van de bevooroordeelde Marie-Monique Robin uit 1993, het geloof in de orgaanroof-sagen ten onrechte hebben gevoed. Tevens toont ze aan de hand van andere sagen aan, dat de verhalen over orgaanroof in een lange traditie staan. Denk bijvoorbeeld aan de westerse verhalen over zieke vorsten, die zouden genezen door zich te baden in het bloed van onschuldige kinderen. Verhalen over kinderovende zigeuners en over handel in blanke slavinnen behoren tot hetzelfde corpus. En ook het huidige geloof in Zuid-Afrika dat met AIDS besmette mannen kunnen genezen door seks te hebben met (zeer) jonge maagden, behoort tot hetzelfde sagencomplex.

Persoonlijk was mijn eerste schokkende confrontatie met de orgaanroof-sage de film *Coma* uit 1978. Dokter Susan Wheeler (gespeeld door Geneviève Bujold) komt er achter dat er wel erg veel relatief gezonde patiënten tijdens routine operaties in een coma belanden. Ze ontdekt dat er opzet in het spel is tijdens de anesthesie. De comapatiënten belanden (hangend aan draden) in een speciaal instituut waar ze in leven worden gehouden om als orgaandonoren te kunnen dienen

voor rijke patiënten. De film en het boek *Coma* zijn in het register bij Campion-Vincent overigens alleen te vinden onder de naam van de auteur, Robin Cook.

Vinden we in Zuid-Amerika de meest bizarre en aangrijpende versies van de orgaanroof-sagen, in Europa kunnen we ook verschillende varianten onderscheiden. De afgelopen tijd hebben vooral de pogingen tot ontvoering van kinderen de ronde gedaan, uit pretparken als Disneyland Parijs en uit meubelboulevards als IKEA. De suggestie is dat de kinderen worden ontvoerd ten behoeve van de illegale orgaanhandel (of de prostitutie). De meest klassieke versie gaat echter over bijvoorbeeld Nederlandse toeristen die naar Parijs gaan (orgaanroof overkomt westerlingen doorgaans in het onveilige buitenland) en het Louvre willen bezoeken. Eén mannelijke toerist heeft weinig zin om naar de schilderijen te gaan kijken en blijft buiten op een bankje zitten. Als de andere toeristen weer naar buiten komen, is de man spoorloos verdwenen. Enkele dagen later wordt hij teruggevonden onder een brug bij de Seine met een groot litteken op zijn rug. Onderzoek in het ziekenhuis wijst uit, dat hij van een nier beroofd is. Een latere, meer schokkende versie vertelt over een handelsreiziger die in het buitenland gedrogeerd wordt. Hij komt bij in

een bad met ijsblokjes, een telefoon onder handbereik en een briefje met de volgende mededeling: bel het alarmnummer, want je bent beroofd van beide nieren.

De sagen suggereren het bestaan van een omvangrijke orgaanmafia. Maar waar zijn hun illegale klinieken? En hoe weet men dat de donornier zal aanslaan bij de patiënt? Je kan niet zomaar lukraak een nier roven, meenemen en transplanteren. Het meest onwaarschijnlijke aspect is nog het volkomen onlogische feit dat een dergelijke mafia het slachtoffer in leven laat. Als we te maken hebben met een meedogenloze mafia, wat weerhoudt hen dan om niet meteen alle bruikbare organen te roven? Waarom zou het leven van het slachtoffer gespaard moeten worden? Alles 'oogsten' levert meer geld op en het is veel eenvoudiger om je vervolgens simpelweg te ontdoen van het lijk. Toegegeven: daarmee verdwijnt wel een groot deel van de dramatiek uit het verhaal.

Ik keer nog even terug naar de praktijk van vrijwillige orgaandonatie, maar nu in de westerse wereld. Er is ook een belangrijk aspect aangaande legale orgaandonatie dat Campion-Vincent aanroert, zij het niet heel uitgebreid. De bestaande moderne sagen over zieke rijken die met spoed liggen te wachten op een gezond orgaan, lijken veel mensen in de

westerse wereld ervan te weerhouden om orgaandonor te worden na hun dood. Dit is een typisch geval van *ostension*: bestaande sagen sturen het gedrag van mensen. Ook na een uitgebreide campagne in Nederland vóór orgaandonatie en de introductie van een donorcodicil zijn er nog altijd veel te weinig donoren om aan de acute vraag te voldoen. Het heeft er alle schijn van dat de moderne sage toch nog veel mensen ervan weerhoudt om vrijwillig donor te worden. Men vreest namelijk te snel hersendood verklaard te worden zodat de doktoren de organen van de patiënt kunnen oogsten voor transplantatie bij rijke patiënten. In mijn eigen donorcodicil staat de optie aangevinkt dat ik de beslissing overlaat aan mijn nabestaanden: ik wil dat mijn echtgenote zich ervan vergewist dat ik werkelijk dood ben, vooraleer ik mijn organen wil afstaan. Mijn echtgenote zelf is nog terughoudender: zij heeft aangegeven helemaal geen orgaandonor te willen zijn – haar motief is echter dat zij het doneren een inbreuk vindt op haar lichamelijke integriteit. Ook dit laatste emotionele argument zal bij veel mensen een rol spelen. Er wordt in Nederland al nagedacht over een nieuw systeem: iedereen zou automatisch orgaandonor worden, tenzij hij of zij middels een codicil uitdrukkelijk kenbaar heeft gemaakt dat *niet*

te willen. Dit systeem lijkt de enige manier te zijn om de terughoudendheid ten gevolge van de moderne sagen in het achterhoofd van velen te omzeilen.

Deze recensie is niet af zonder kort te wijzen op de actiefilm *The Island* uit 2005, geregisseerd door Michael Bay, met hoofdrollen voor Ewan McGregor en Scarlett Johansson. Mensen, levend en werkend in een groot futuristisch complex, krijgen de sage voorgeschoteld over een nabijgelegen paradijselijk eiland waar iedereen via loting ooit naartoe mag. De held komt erachter dat het eiland een leugen is. Wie zogenaamd naar het paradijs gaat, gaat in werkelijkheid dood. Alle mensen aldaar zijn klonen van rijke mensen in de echte wereld: filmsterren, modellen, zakenlieden. Zwangere vrouwen sterven, waarna hun kinderen worden afgestaan aan de echte echtparen die geen kinderen kunnen krijgen. Als een rijk persoon in de echte wereld ziek wordt, worden de organen van de kloon gebruikt als reserveonderdelen. Uiteindelijk komt de held in opstand tegen deze praktijk en slaagt hij erin om alle klonen – immers ook mensen van vlees en bloed met alle rechten van dien – te bevrijden. Er zijn meer recente voorbeelden te noemen, maar ik beperk me tenslotte tot een productie van eigen bodem: de Nederlands-Spaanse film *Grimm* (2003), geregisseerd door

Alex van Warmerdam, begint als het sprookje van Hans en Grietje (hier: Jacob en Marie), maar eindigt als een moderne sage. Een Spaanse chirurg berooft Jacob van een nier om het leven van zijn zieke zus te redden. Gesuggereerd wordt alsof één chirurg dat, zonder enige tests vooraf, zomaar even zou kunnen doen in een operatiekamer aan huis.

Recente films en documentaires zoals *The Island* en *Kidneys for Sale* ontbreken in het boek van Campion-Vincent, evenals de Amerikaanse bottenroof, maar dat kan haar niet verweten worden. De *ostensive action* die maakt dat mensen zich op basis van moderne sagen niet gemakkelijk aanbieden als orgaandonor na hun dood, had misschien nog wat nader uitgewerkt kunnen worden. Maar Campion-Vincent's boek *Organ Theft Legends* blijft niettemin een klassieker en verplichte lectuur voor etnologen, antropologen, journalisten, artsen, politici en sociaal werkers.

Theo Meder, Amsterdam

De nieuwe Oral History Reader; getuige van een generatiewissel

Robert Perks & Alistair Thomson (eds.), *The Oral History Reader* (second edition) (London/New York: Routledge, 2006) 578 pagina's, ISBN 0-415-34303-8

Waarom wordt een ogenschijnlijk bijzonder succesvolle reader na amper acht jaar volledig herwerkt en opnieuw uitgegeven? De facelift van *The Oral History Reader* is wel bijzonder ingrijpend. Maar liefst negentien van de oorspronkelijke negenendertig bijdragen zijn gesneuveld en vervangen door drieëntwintig nieuwe. Is deze ingreep het gevolg van een bijzonder snelle ontwikkeling binnen het veld van de mondelinge geschiedenis of veeleer een indicatie van een mindere kwaliteit van de eerste editie? Een genuanceerd antwoord bevat uiteraard beide elementen. Mondelinge geschiedenis is heel zeker een veld volop in beweging. De impact van de toenemende digitalisering op het bewaren en ontsluiten van mondelinge bronnen is hiervan een goed voorbeeld. Zeker even belangrijk is evenwel de vaststelling dat de eerste editie van de *Reader*, samen met Paul Thompsons *The Voice of the Past* toch het populairste referentiewerk voor beoefenaars van mondelinge geschiedenis, reeds gedeeltelijk achterhaald was bij haar publicatie in 1998. Bovendien werd deze eerste